

ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԵՒ

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԱԵՐՑ

Ե . ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 21 .

1847

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1 .

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դաստիարակութեան արգելչեալ լիցա :

Այս բնական է որ տղայ կրթելու զոգին միտքը մէկէն կուգայ որ ետեւէն ըլլայ իմանայ թէ տղէ մը ինչ պէտք է պահանջել : — Տղու մը ըրածն ու ընելը գիտնալէն դիւրին բան կայ : Տես թէ ինչպէս մէկէն դիւրացաւ տղայ կրթելու ճամբան, որ այնչափ դժուարին բան կ'երևնար մեզի առջի բերանը : — Այս պայտէս ամէն մարդկու թեան գործքերը որչափ դիւրին և տղայական բան է ու զոգին, այնչափ դժուարին և անտանելի է խօսք չհաս կըցողին . վասն զի մարդիկ կ'ուզեն ամէնքն ալ գիտցող երևնալ, և որ բանն որ իրենց չեն մտածեր ու ուրիշէն կը լսեն, ան իրենց մէկ տհաճութիւն մը կը պատճառէ : Թէ ինչպէս իրենց չեն մտածած : Աստանկ ըլլալով մարդիկ նոր բաներ ալ որ լսելու կը փափաքին՝ չէ թէ 'ի գործ դնելու համար է, այլ միայն որպէս զի իմանան թէ ուրիշներն ինչնոր բան մտածեր են արդեօք որ իրենց մտքէն չէ անցած . թէ որ

լսածնին զուարճալի բաներ ըլլան, կ'ախորժին . ոմանք կ'արհամարհեն ալ, ու ետքը դարձեալ իրենք կը դառնան իրենց գիտցածին : Այլ թէ պէտք ունենալ, բայց կ'ենթադրեն թէ ան կարգադրութիւնները անկարգ կերպով ընողներուն համար է, չէ թէ իրենց բնական կարգաւորեալ բնութեանը համար, վասն զի իրենց ըրածէն փաստ մը ելլելիք չունի :

Ամէն կարգացող ու լսող թէ որ ասանկ միտքը դնելով, թէ պէտք և ախորժի՝ բայց ինքը դառնայ իրեն առջի ջուրը բռնէ, տես թէ ինչ օգուտ կ'ըլլայ անկէ ազգին . տես թէ ինչ դժուար կ'ըլլայ դարձեալ կրթու թիւնը :

Նանցա՛ր հիմա թէ այսպիսի աղէկ հարկաւոր բաները դժուարացնողը՝ չէ թէ ըլլալիքներուն դժուարութիւնն է, այլ մարդկային մտաց ճանաչման պակսութիւնն է, որով ամէն մարդ որ և իցէ ողորմելի տգիտու

Թեան գէշ վիճակի մէջ ըլլայ մտքերն ինն, իրենք իրենց կարճ մտածութեանը վիճակին հաւնած են . աս է պատճառն որ կ'ըսեն Թէ մեծ մարդիկ կըրթուԹեան չեն գար : Բայց գէշն ան է որ իրենք պիտի կրթող ըլլան տղոցը . երբոր իրենց միտքը չպառկիր նոր կարգաւորութեանը, երբոր իրենք իրենց մտացը հաւնած են , ինչպէս կարելի է որ իրենց տղոցը նոր տեսակ կրթութիւն տան : Եւ քեզի տնկուած Ժայռ մը առջևդ, երբոր կը կարծէիր Թէ շիտակ ճամբան մտերես, աչքդ գոց պիտի կարենաս երթալ . և այնպիսի Ժայռ մը որ մտքէդ չէ անցած , բայց որ կողմն երթաս՝ դիմացդ կ'ելլէ . ուրիշներուն ճամբուն վրայ կը տեսնես , ու դուն կ'արգելուիս առաջ երթալու . բայց մի խաբուիր , քու առջևդ ալ կայ ու չես տեսներ , վասն զի Ժայռին անունն է ինքնահաւանութիւն : Երբի՛ր ուրեմն . Թէ որ այսպէս արգելք ունինք մեր ճամբուն վրայ , ուրիշ ամէն դիւրութիւնները պարապ են , առաջ չենք կրնար երթալ . պէտք է որ առաջ ջանանք աս արգելքը մէկդի ընենք ճամբուն վրայէն , կամ Թէ չէ՝ ճամբանիս փոխենք :

Իրաւ է աս խօսքս Թէ ամէն բան առաջ տանողը գիտութիւնն է , ճշմարտութիւնը ճանչնալն է . և ամէն չարեաց ալ պատճառ տգիտութիւնն է . բայց ալ աւելի խորունկ մտածելով կը գտնենք որ տգիտութիւնը ինչպէս որ սովորաբար կը կարծուի Թէ չարեաց պատճառ է , այնպէս չէ . վասն զի տգիտութիւնը մարդկային կիրք մը չէ որ սաստկանայ ու մարդկանց չարիք հասցընէ , այլ միայն վիճակ մըն է կենաց՝ որուն մէջ մարդիկ կը ծնանին , ու կամաց կամաց որչափ որ մտքերնին կը բացուի՝ գաղափարնին կը շատնայ , իրենք ալ տգիտութեանէ կը հեռանան : Եւ ատ անդամ ալ մարդիկ սորվեցընող՝ չունենալով՝ ան խեղճ տգիտութեան վիճակին մէջ կը մնան . ինչպէս որ մէկը չկրնալով ստակ շահիլ՝ աղքատութեան մէջ կը մնայ .

գեղ չկրնալով ընել հիւանդութեանը , տկարութեան մէջ կը մնայ : Եւ լուրջը կրնայ զարմանալ որ աշխարհիս ընդհանուր կարծեացը դէմ՝ տգիտութեան վրայ գովեստ կ'ուզեմ խօսիլ . որուն դէմ եղած պարսաւը որ գրքին որ երեսը բանաս կը գտնես՝ որ պատճառ ամենայն չարեաց տգիտութիւնն է . բայց մտիկ ըրէ , տես Թէ իմ ըսածս անոնց ըսածէն տարբեր է Թէ չէ :

Եւ ձեռացընենք մէկ աշխարհք մը , կամ քաղաք մը կամ տուն մը որ սկըսեր է նոր ծաղկիլ , ու մէջը լեցուն են տգէտ մարդիկ : Եւ տգէտ մարդիկն երուն միտքը կը բացուի , կը սկսին իրարու կարծիք հարցընել , տեսածնին քննել , ու որչափ որ կրնան պատճառներ գտնելով՝ մէկմէկու միտքը կը բանան . որով առանց մէկ փնասու մը Եւ տուածոյ ըրած կարգաւորութիւնները տեսնելով , անկէ շատ ճշմարտութիւններ կը հետեցընեն կըրցածնուն չափ . և այսպէս իրենց տգիտութիւնը ամենեւին անանկ փնաս մը չկրնար ընել որ իրենք տգէտ ծնած ըլլալով՝ չարեաց հանդիպին և կորսուին : Տեսա՛ր հիմա Թէ ինչպէս շիտակ է իմ ըսածս Թէ տգիտութիւնը կիրք չէ , ինք իրեն մարդուս չարիք չկրնար պատճառել :

Հիմա հասարակաց կարծիքն ալ հասկընանք որ կ'ըսեն Թէ Եւ մէն չարեաց պատճառ տգիտութիւնն է : Եւ Թէ այդպէս ըսողները ինչ և իցէ տգէտ մարդ մը տեսնեն՝ մէկէն կ'արհամարհեն , չար մարդու տեղ կը դրնեն , և ուրիշներուն չարեացը պատճառ կը սեպեն . ամենեւին չէ : Տես ուրեմն որ տգիտութիւնը ինք իրեն չարիք չէ , մոլութիւն չէ . հապա երբ կ'ըլլայ պարսաւելի , չար և մոլեկան . — Երբոր մէջը կիրք կը խառնուի : Եւ իրեն է որ տգիտութեան Թող չիտար իր կարգը պահել , իր Ժամանակին երեւնալ մարդուս վրայ և կամաց կամաց ցրուիլ վրայէն . անանկով կիրքով խառնած տգիտութիւնը կ'ըլլայ պատճառ չարեաց . բայց չէ Թէ տգի-

տութիւնը, այլ կիրքն է որ պէտք չեղած տեղն ալ տգիտութիւն կը խութէ, և անով կ'ըսուի թէ տգիտութիւնն է պատճառ ամէն չարեաց:

Եւ այլինք հիմա թէ մըն է ան կիրքը որ ասանկ ամենէն աւելի մեծ չարիք կը պատճառէ: Դռանց շատ երկայն մտածելու՝ մէկէն առջևնիս կ'ելլէ ինքնաճառանութիւնը, որ օրինակով մը ալ աղէկ կը բացատրուի: Տգիտութիւնը սառոյց է, և ինքնաճառանութիւնը օդին ցրտութիւնն է. ցրտութիւնը մէկգի ըրէ, կը տեսնես որ տաքութիւնը կամաց կամաց կը թափանցէ սառուցին մէջ ու կը հալեցնէ կը ջնջէ: Իսկ թէ որ տարին տասուերկու ամիս ցրտութիւնը չհեռանայ, սառոյցը շատ մեծ փասներ կ'ընէ. աղէկ քննէ, կը տեսնես որ սառոյցը չէ չարիքն ընողը, այլ ցրտութիւնը: Տգիտութիւնը բնական է մարդկանց երբոր աշխարհք կուգան. եթէ ինքնաճառանութիւնը իշխէ տգիտութեան վրայ, ու թող չտայ որ ըստ ժամանակին ցրուի, ան ատեն տգիտութիւնը կ'ըլլայ պատճառ ամէն չարեաց. բայց տգիտութիւնը պահողը ինքնաճառանութիւնն է, որով ամէն վիճակի մարդ գոհ է իր խելքին վրայ, իր դատմանը վրայ: Եւ երբն ալ խենթանոցին մէջ իր գործերը կարգի դրած, ընելիքները որոշած, պահապանին վրայ գանգատ կ'ընէ՝ զինքը տեսնելու եկողին առջին. ինքն ալ իր խելքին հաւնած՝ պահապանին նախանձոտ բնութեանը վրայ կը զարմանայ, որ իրեն խելքէ դուրս բաներ ապսպրելով՝ թող չիտար որ իր մտածած կերպովը բանի հետ ըլլայ ու կարգաւորեալ կեանք մը անցընէ: Եւ բաւական չէ, դեռ ուրիշ գանգատ ալ ունի պահապանին վրայօք. այնչափ նախանձոտ գէշ մարդ է, կ'ըսէ, որ ամէն եկողին առջին ինծի համար խենթ է կ'ըսէ, անունս կը կոտրէ, և թող չիտար որ եկող հիւրերուն հետ քիչ մը խօսակցիմ:

Եւ թէ այսպէս տիրած է վրանիս ինք-

նաճառանութիւնը, ամենեւին բան մը առաջ չենք կրնար տանիլ՝ ինչուան որ ասոր ճար մը չընենք, մեզմէ չհեռացընենք: Բայց ես կը տարակուսիմ թէ ինչպէս կարենանք պիտի յաղթել կործանել այս ինքնաճառանութեան ժայռ. վասն զի անանկ սեպացեալ ժայռ մըն է որ վրան գործիք չիբանիր. թէ որ ցրտոյ նմանցընես, անանկ ցուրտ մըն է որ օգոստոսին աւրեն ալ չտաքցընէր: Եւ այսպիսի սարսափելի փնասակար կրքի մը յաղթել ո՞վ չուզեր. մանաւանդ երբոր յիշէ անկէ առաջ եկած չարիքները՝ որ տգիտութեան մէջ մնալու պատճառ կ'ըլլան: Տուն չկայ, տեղ չկայ ամէն դարու մէջ որ անոր փասը քաշած չըլլան. մանաւանդ մեր ազգը և մեր ազգայինք: Եւ նուազ ամէնքը կը սպասեն որ մը առաջ տեսնելու անոր կործանումը: Ի՞նչք ուրիշ յօդուածի մէջ կը ջանանք անոր հիմը փորել:

Հ. Գ. Մ

Ն Ե Ր Բ Ո Ղ

ՅԻՄԼԱՍՏՈՒՆ ԵՒ ԻՍՈՒՐԲ ԹԱԳԻՄԱՆԻՉՍ

ՀԱՅՈՑ

() ԻՆԷՔ ԵՆ ԲՆԱԲՈՅՍ Ե ԳԵՂԵՅԻԿ ՍՈՒՐՈՒԹԻՒՆ ՍՈՐՈՅՈՒՄՈՒՄ ՎԻՃԱԿԵԼՈՅ ԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ, ՂԵԱՐԺՐԱՅԵԱԼՍՈՒՆ 'Ի ՀԱՍԱՐԱԿԱՅ ԱՅՈՒՄԱՆԵՍ ԱՌԱՆԵԼՈՒԹԵԱՄԸ ԻՆՉ ՎԱՐՈՒՅ՝ ԳՈՎԱՍԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԻՔ Ե ԵՍ ԲԱՐԺՐԱՅՈՒՄԱՆԵԼ. 'Ի ՄՈՏՆԱ ԱՄԵՆԱԽՈՒՄԸ ՃԱՌԵԼ ԶԿԵՆԱՅ ՆՈՅԱ ՀԱՆԳԻՍԻՅ, յԻՉԱՄԱԿԱԼ ՆՈՅԱ ԶՈՒԱՐՃԱՆԱԼ Ե ՔԱՂՈՒԹԵԱՄԸՔՆ ԱՅՆԸ ԾԱԼ. 'Ի ՆԱԽԱՆՃՈՒԿՍ ԱՆՃԻՆ, 'Ի ԽՐԱԽՈՅՍ ԸՆԿԵՐԱՅ, Ե յԱՄՈՒԾՈՅ՝ ԵՐԱԽՈՒՄԱՅ ԳՈՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՄՈՒՄՈՒՄ: ՈՐՈՎ ԶՄԻՄՍ ՀԱՆՃԱՐՈՎ ԶԱՐԴԱՐԵԱԼՍ ԱՅՆԸՅՈՒՄԱՆԵՆ ՀՈՅԸՆ ԻՄԱՍԱՆՈՅ 'Ի ԿԱՃԱՌԱ ԻԼՐԵԱՆՅ. ՈՐՈՎ ԶՐՍՄ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆԱ Ե ՃԱՐՄԱՐ ԲԱՂԱՔԱԳԵՄՍ՝ ԻՉԽԱՆԱԿԱՆՆԱ ՍՈՒՄՈՒՆ